Η εργασία κατά την θεολογική σκέψη των τριών ιεραρχών (Δημήτριος Ι. Τσελεγγίδης, Καθηγητής Α.Π.Θ.)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 30 Ιανουαρίου, 2012

Η εργασία ως φυσική δραστηριότητα του ανθρώπου, και μία από τις σπουδαιότερες εκδηλώσεις της ζωής του, όχι μόνο καταφάσκει στο καθαυτό είναι του, αλλά εκφράζει σε ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό και την εσώτερη-πνευματική ποιότητά του.

Σύμφωνα με τη σύγχρονη εκκοσμικευμένη θεώρηση της ζωής, ο χαρακτήρας της εργασίας είναι κατεξοχήν οικονομικός και κοινωνικός. Έτσι, ο άνθρωπος εργάζεται για να καλύψει τις βιοτικές ανάγκες του και να καταξιώσει κοινωνικά την ύπαρξή του.

Μέσα όμως στο πλαίσιο της Εκκλησίας η εργασία του ανθρώπου εμπλουτίζεται θεολογικά και συνδέεται οργανικά με τον γενικότερο εσχατολογικό προσανατολισμό των πιστών. Ειδικότερα, ο θεολογικός εμπλουτισμός της έννοιας της εργασίας από τους Τρεις Ιεράρχες σε συνάρτηση με τον εσχατολογικό προσανατολισμό τους προσφέρουν σαφώς ευρύτερο και κυρίως βαθύτερο περιεχόμενο στην ανθρώπινη εργασία.

Αλλ' εδώ είναι ίσως χρήσιμες και απαραίτητες κάποιες εννοιολογικές διευκρινίσεις. Μιλώντας για εσχατολογικό προσανατολισμό εννοούμε, ότι ο άνθρωπος ως μέλος της Εκκλησίας δεν προσδιορίζει τη σχέση του προς τους ανθρώπους και τα πράγματα με βάση την αμεσότητα του παρόντος, αλλά με βάση το ενδιαφέρον του για τη βασιλεία του Θεού. Η βασιλεία του Θεού, που διασφαλίζεται ενδοκοσμικά με την ε-νανθρώπηση του Θεού Λόγου, νοηματοδοτεί το παρόν και, χωρίς να περιορίζεται από αυτό, επεκτείνεται στην αιωνιότητα. Θεμελιώδες χαρακτηριστικό του παραπάνω εσχατολογικού προσανατολισμού των πιστών είναι **η πρόγευση της μέλλουσας βασιλείας στο παρόν της Εκκλησίας. Αυτή ακριβώς η σαφής και «εν πολλή αισθήσει» πρόγευση των εσχάτων στο εκάστοτε ιστορικό παρόν είναι εκείνη, που δίνει εμπειρικώς την δυνατότητα σχετικοποιήσεως των πραγμάτων του κόσμου.** Ως ζωντανά μέλη της Εκκλησίας οι πιστοί βρίσκονται βιωματικώς στο μεθόριο του παρόντα και του μέλλοντα αιώνα, αντλώντας από την «αρχιμήδεια» αυτή θέση δυνατότητες για πνευματικές παρεμβάσεις στα πράγματα αυτού του κόσμου. Παρεμβάσεις, που έχουν πάντοτε διορθωτικό και θεραπευτικό

χαρακτήρα. Η μέλλουσα αιώνια ζωή γίνεται μέτρο και κριτήριο, με τα οποία ανακρίνεται και κρίνεται η παρούσα ζωή μαζί με τις κοινωνικές δομές και λειτουργίες της. Το ιστορικό παρόν συνδεόμενο οργανικά με το αιώνιο μέλλον εμπλουτίζεται με αξίες και δυνατότητες, οι οποίες απεγκλωβίζουν τα πράγματα και τις σχέσεις του παρόντος σε βαθμό, που αυτά να παίρνουν προοπτικές αιωνιότητας.[1]

Μετά τις εισαγωγικές αυτές διευκρινίσεις, θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε μιά σύντομη θεολογία της εργασίας, όπως αυτή προκύπτει από την θεολογική σκέψη των Τριών Ιεραρχών, οι οποίοι, σημειωτέον, διακρίθηκαν ιδιαίτερα και στον πρακτικό χώρο της εργασίας, αφού ανέπτυξαν πρωτοποριακή ποιμαντική, κοινωνική και συγγραφική δράση.

Καταρχήν, θα πρέπει να πούμε, ότι η θεολογική σκέψη των Τριών Ιεραρχών, όπως και όλων των άλλων Πατέρων της Εκκλησίας, είναι θεοκεντρική και ακριβέστερα θεανθρωποκεντρική. Οι θεολογικές θέσεις των Τριών Ιεραρχών για την εργασία είναι σε διευρυμένη μορφή, ουσιαστικά, οι ίδιες αλήθειες, που μας αποκαλύπτει ο Θεός στην Αγία Γραφή. Έτσι, η διδασκαλία των Τριών Οικουμενικών Διδασκάλων για την εργασία, καθώς εμπνέεται από το ίδιο Άγιο Πνεύμα, δεν έχει υποκειμενικό χαρακτήρα, αλλά αποτελεί αυθεντική διδασκαλία της ίδιας της Εκκλησίας στο σύνολό της.

Η εργασία καθεαυτήν έχει το αιώνιο πρότυπό της στον Τριαδικό Θεό. Ο Τριαδικός Θεός και μετά την δημιουργία του κόσμου εργάζεται, όπως μας διαβεβαιώνει ο ίδιος ο Χριστός: "Ο Πατήρ μου έως άρτι εργάζεται, καγώ εργάζομαι"[2]. Η ακατάπαυστη εργασία του Τριαδικού Θεού κατά τον ιερό Χρυσόστομο αναφέρεται στη συνεχή πρόνοια του Θεού προς τη σύνολη κτίση: «Και εργασίαν λέγει το διακρατείν τα γεγενημένα... και ηνιοχείν τον σύμπαντα χρόνον», σημειώνει ο χρυσορρήμονας Πατέρας. Αν δεν συνέβαινε αυτό, πώς θα εξακολουθούσε να υπάρχει το σύμπαν; Αν δηλαδή το «χέρι» του Θεού, όπως λέγει, δεν τα κυβερνούσε όλα και το ανθρώπινο γένος[3]; Ο άνθρωπος μπορεί να πληροφορείται «την διηνεκή του Πατρός εργασίαν» παρατηρώντας όχι μόνο την κίνηση του ήλιου και της σελήνης, αλλά και τις λειτουργίες όλης της άλογης και λογικής φύσεως. Όσα βλέπει ο άνθρωπος να συμβαίνουν στη φύση, δεν συμβαίνουν από μόνα τους, αλλά οφείλονται στην αγαπητική φροντίδα και την προνοητική ενέργεια του Θεού. Τα παραπάνω ο ιερός Χρυσόστομος τα θεμελιώνει και βιβλικώς. «Ανατέλει γαρ, φησίν», σημειώνει, "τον ήλιον αυτού επί πονηρούς και αγαθούς, και βρέχει επί δικαίους και αδίκους"[4]. Και πάλιν "ει δε τον χόρτον του αγρού σήμερον όντα και αύριον εις πυρ βαλλόμενον, ούτως ο Θεός αμφιέννυσιν[5], και περί των πετεινών διαλεγόμενος πάλιν ο Πατήρ υμών ο ουράνιος τρέφει αυτά"[6]. Αλλά, και κατά τον Μ. Βασίλειο, το δημιουργικό «πρόσταγμα» του Θεού ενεργεί ακατάπαυστα στον κόσμο, η δημιουργία συνεχίζεται, και ο Θεός εργάζεται[7]. Είναι προφανές, ότι εδώ η εργασία του Θεού έχει την έννοια

της άκτιστης ενέργειας του.

Αλλά και στην περίπτωση του ανθρώπου η εργασία του έχει οντολογική θεμελίωση, αποτελεί γνώρισμα του «κατά φύσι», είναι φυσιολογικό γνώρισμα του. Η ψυχή μάλιστα του ανθρώπου κινείται εκ φύσεως ακατάπαυστα. «Τον άνθρωπον», παρατηρεί ο ιερός Χρυσόστομος, "έμπρακτον εποίησε ο Θεός και κατά φύσιν αυτώ έστι τω εργάζεσθαι"[8].

Πέρα όμως από την φυσιολογικότητά της, **η εργασία είναι εντολή του Θεού προς τον άνθρωπο** και μάλιστα εντολή, που δόθηκε σ' αυτόν πριν από την πτώση του στην αμαρτία. "Και έλαβεν Κύριος ο Θεός τον άνθρωπον, ον έπλασε, και έθετο αυτόν εν τω παραδείσω της τρυφής εργάζεσθαι αυτόν και φύλασσειν"[9], διαβάζουμε στο κείμενο της Γενέσεως.

Ποιό ήταν όμως το νόημα της εντολής για την εργασία στον παράδεισο; Όπως ένας φιλόστοργος πατέρας επινοεί για το μικρό παιδί του, που απολαμβάνει πολλή άνεση και ελευθερία, και του αναθέτει κάποια μικρή και ανάλογη με τις δυνατότητές του φροντίδα, έτσι και ο Θεός, λέγει ο ιερός Χρυσόστομος, δίνει την εντολή για εργασία και φροντίδα του παραδείσου, «ίνα μη αποσκιρτήση εκ της υπερβαλλούσης ανέσεως ο άνθρωπος». Ο παράδεισος δεν είχε ανάγκη από την εργασία του ανθρώπου. Αν όμως ο άνθρωπος ήταν απαλλαγμένος από κάθε φροντίδα, θα απέκλινε προς τη ραθυμία, εξαιτίας της πολλής ανέσεώς του. Απασχολούμενος όμως εκεί με κάποια ανώδυνη εργασία, θα διακατέχονταν από περισσότερη ευφροσύνη και θα προωθούνταν ήρεμα στην τελειωτική του πορεία[10]. Η χωρίς κόπο και ταλαιπωρία εργασία του θα του παρείχε «πολλήν την φιλοσοφίαν»[11].

Η ανάμιξη του κόπου με την εργασία ορίστηκε από τον Θεό μετά την πτώση και την έξωση από τον παράδεισο ως μέρος του «επιτιμίου» για την ανυπακοή του ανθρώπου στον Θεο[12]. Η αμαρτία του Αδάμ έκανε πλέον την εργασία επίπονη. Ο Θεός όρισε στον άνθρωπο «με τον ιδρώτα του προσώπου του να τρώει το ψωμί του». Βέβαια, τα όσα είπε ο Θεός στον Αδάμ, είναι φανερό, σημειώνει ο Μ. Βασίλειος, ότι "πάσι τοις εξ αυτού γεγεννημένοις είρηται"[13], ισχύουν δηλαδή και για όλους τους απογόνους του Αδάμ.

Από τα παραπάνω είναι φανερό, ότι ο Θεός δημιουργώντας τον άνθρωπο δεν τον θέλησε αργό και ακίνητο αλλά δραστήριο σ' αυτά, που του αρμόζουν, τόσο μέσα όσο και έξω από τον παράδεισο[14].

Η εργασία, που όρισε ο Θεός ως υποχρέωση στον άνθρωπο πριν αλλά και μετά την πτώση, έχει κατά τους Τρεις Ιεράρχες **σαφώς παιδαγωγικό χαρακτήρα.** Ο Θεός κατά τον ιερό Χρυσόστομο μετά την πτώση εισήγαγε τον κόπο στην εργασία**«διά το χρήσιμον και λυσιτελές».** Και, ενώ φαίνεται ως τιμωρία η ρήση του Θεού: "εν

ιδρώτι του προσώπου σου φαγή τον άρτον σου"[15] η αλήθεια είναι, ότι "νουθεσία τις έστι και σωφρονισμός και των τραυμάτων των από της αμαρτίας γενομένων φάρμακον"[16]. Η εργασία συμβάλλει στην εύκολη απομάκρυνση των πονηρών λογισμών από το νου του ανθρώπου[17] ενεργώντας ως θεραπευτικό φάρμακο. Αυτή καθιστά την ψυχή καθαρότερη και το νου υγιέστατο. «Ο εν εργασία ων», σημειώνει ο χρυσορρήμονας Ιεράρχης, "ουδέν ταχέως περιττόν παραδέξεται ούτε εν έργοις ούτε εν λόγοις ούτε εν εννοίαις· όλη γαρ διόλου συντάττεται προς τον επίπονον βίον η ψυχή"[18]. Η κοπιαστική ζωή, εξαιτίας της εργασίας, γίνεται σχολείο της αρετής[19]. Αυτός είναι ουσιαστικά και ο παιδαγωγικός λόγος, που ο ιερός Χρυσόστομος συνιστά στους γονείς να παρέχουν από την νηπιακή ακόμη ηλικία στα παιδιά τους κάποια εργασία, που να ανταποκρίνεται στις σωματικές και διανοητικές ικανότητές τους. Συγκεκριμένα, τα παιδιά οφείλουν να κάνουν μόνα τους όλα, όσα είναι στις δυνατότητες τους και αφορούν τη λειτουργικότητα της οικογένειας σε καθημερινή βάση[20].

Αλλά ο κόπος της εργασίας, κατά τον ιερό Πατέρα, παρέχει και ευχαρίστηση στον άνθρωπο, ενώ παράλληλα συμβάλλει και στην απόκτηση ακλόνητης υγείας[21], όχι μόνο του σώματος αλλά και της ψυχής. Άλλωστε, ο κόπος δεν αφορά μόνο το σώμα αλλά και την ψυχή. Έτσι, η πρόσκτηση λ.χ. της αρετής, κατά τον Μ. Βασίλειο, είναι υπόθεση ψυχοσωματική. Επειδή ο άνθρωπος είναι «διπλούς», "διπλούν είναι προσήκει και το της αρετής σπούδασμα πόνοις τε σώματος και ψυχής ασκήμασι κατορθούμενον. Πόνοι δε σώματος ουχ η αργία, αλλά το έργον εστί"[22]. Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος επαινεί τον ανθρώπινο μόχθο, που καταβάλλεται τόσο για την απόκτηση όσο και για την ίδια την διαφύλαξη του καρπού της εργασίας, εξαίροντας μάλιστα την συμβολή του νου γι' αυτήν και σημειώνοντας, **πως ό,τι αποκτά κανείς με κόπο το εκτιμά περισσότερο και ενδιαφέρεται για την διατήρησή του**[23].

Ο εργαζόμενος, κατά τον Μ. Βασίλειο, οφείλει να μην αυτονομεί την εργασία του, γιατί έτσι καλλιεργεί ατομοκρατική συνείδηση. Αντίθετα, θα πρέπει να έχει την συνείδηση, **ότι λειτουργεί ως μέλος ενός οργανικού σώματος.** Βέβαια, όταν κάποιος δεν ανταποκρίνεται με επιμέλεια στην εργασία του, ζημιώνεται ο ίδιος, περισσότερο όμως κινδυνεύει από το γεγονός, ότι ενεργεί εις βάρος του κοινού σώματος[24]. **Και ακουσίως ακόμη ο εργαζόμενος άνθρωπος, κατά τον Ιερό Χρυσόστομο, φθάνει στο συμφέρον του μόνο μέσω των συμφερόντων του πλησίον του. Το ζητούμενο όμως είναι όχι απλώς το εκουσίως αλλά και το αγαπητικώς**[25].

Από τον κόπο της εργασίας δεν δικαιούται να εξαιρεθεί κανείς. Και ο ίδιος ο Χριστός, παρατηρεί ο Μέγας Καππαδόκης, «κατά την πρώτην ηλικίαν τοις γονεύσιν υποτασσόμενος, άπαντα πόνον σωματικόν πράως και ευπειθώς συνδιέφερεν». Γιατί, βέβαια, η υποταγή στους γονείς αποδεικνύει, ότι υπέμεινε τους κόπους με

ευπείθεια[26]. Άλλωστε, και πριν αρχίσει το δημόσιο σωτηριώδες έργο του ο Χριστός, είναι γνωστό από το Ευαγγέλιο, ότι ασκούσε την εργασία του ξυλουργού [27].

Αλλά και ο κορυφαίος των Αποστόλων, ο απόστολος Παύλος, εργαζόταν όχι μόνο την ήμερα αλλά και τη νύχτα. Αυτός, που, κατά τον Ιερό Χρυσόστομο, δεν ήταν καθόλου τυχαίος άνθρωπος, αλλά ήταν εκείνος, που διέτασσε δαιμόνια, ήταν δάσκαλος όλης της οικουμένης και είχε την φροντίδα για την Εκκλησία σ' όλο τον τότε γνωστό κόσμο, και δικαιούνταν να ζει από το κήρυγμα του Ευαγγελίου[28].

Κατά τον Μέγα Βασίλειο, η εργασία συνιστάται μέσα στα πλαίσια του φυσιολογικού και του μέτρου, ενώ η αργία χαρακτηρίζεται από την ίδια την Αγία Γραφή ως "αταξία"[29]. Ο μέγας Ιεράρχης υπενθυμίζει εδώ την Β' Επιστολή του αποστόλου Παύλου προς τους συμπολίτες μας Θεσσαλονικείς.

"Ακούομέν τινας εν υμίν ατάκτως περιπατούντας, μηδέν εργαζομένους"[30]. Αλλά και για τον εαυτό του ο απόστολος Παύλος στην ίδια Επιστολή σημειώνει: "Ουκ ητακτήσαμεν εν υμίν, ουδέ δωρεάν άρτον εφάγομεν παρά τινος, αλλ' εν κόπω και μόχθω νύκτα και ημέραν εργαζόμενοι προς το μη επιβαρήσαί τινα υμών"[31]. Ο απόστολος Παύλος σημειώνει ιδιαίτερα τον χειρωνακτικό χαρακτήρα της εργασίας του λέγοντας: «ταις χρείαις μου και τοις ουσι μετ' εμού υπηρέτησαν αι χείρες αύται»[32].

Κατά συνέπεια, αν η εργασία σηματοδοτείται θετικά ως αγαθό, η αργία απορρίπτεται και χαρακτηρίζεται απερίφραστα ως κακό[33]. Η εργασία ανήκει στα «κατά φύσιν», ενώ η αργία ανήκει, κατά τον ιερό Χρυσόστομο, στα «παρά φύσιν». Έτσι, "παρά φύσιν εστί το αργείν"[34]. Η αργία, κατά τον ίδιο Ιεράρχη, είναι «κακίας μέρος, μάλλον δε και υπόθεσις και ρίζα πονηρά», αφού "πάσαν κακίαν εδίδαξεν η αργία"[35], και ειδικότερα, "διδάσκαλος πονηρίας εγένετο εξ αρχής τοις αγαπώσιν αυτήν"[36]. Και, όπως η σωματική αργία βλάπτει το σώμα, έτσι και η αργία των αγαθών κινήσεων της ψυχής βλάπτει και εξασθενίζει την ψυχή [37]. Ό,τι είναι το χαλινάρι στο άλογο, είναι στην ανθρώπινη φύση η εργασία [38]. Επειδή η παρούσα ζωή είναι τόπος ασκήσεως και παιδαγωγίας, και επειδή η άνεση και η απραξία καταστρέφουν τους περισσότερους ανθρώπους, ο Θεός μας έδωσε και ασχολίες και κόπο, λέγει ο ιερός Πατέρας, ώστε να λειτουργούν σαν κάποια χαλινάρια, για να συγκρατούν και να τιθασσεύουν την υπερηφάνεια του νου μας[39]. Και, ενώ σε όλους γενικά η αργία ενεργεί διαβρωτικά[40], όταν συμβεί να επιβληθεί στη νεότητα, τότε αυτή "θηρίου παντός αγριωτέρα γίνεται"[41].

Απαντώντας στο ερώτημα: «ει χρη εργάζεσθαι», ο Μ. Βασίλειος αποδοκιμάζει την αργία και θεμελιώνει βιβλικά την αναγκαιότητα της εργασίας. Όταν ο απόστολος Παύλος παραγγέλλει στους Θεσσαλονικείς: "ει τις ου θέλει εργάζεσθαι, μηδέ εσθιέτω"[42], υπογραμμίζει, κατά τον Μ. Βασίλειο, το πόσο κακό είναι η αργία.

Όπως είναι αναγκαία η καθημερινή τροφή, έτσι είναι αναγκαία και η εργασία. Και, επειδή ο ίδιος ο Χριστός συνέδεσε την οκνηρία με την πονηρία λέγοντας εκείνο το γνωστό: «πονηρέ δούλε και οκνηρέ» [43], θα πρέπει να φοβάται κανείς, μήπως κατά την ημέρα της κρίσεως ζητηθεί η εργασία, που αναλογεί στη δύναμή μας από Εκείνον, που μας έδωσε την δύναμη να εργαζόμαστε[44].

Το χωρίο του αποστόλου Παύλου: "ει τις ου θέλει εργάζεσθαι, μηδέ εσθιέτω"[45], έχει την ίδια ακριβώς έννοια, που έχει ο λόγος του Χριστού: "άξιος ο εργάτης της τροφής αυτού"[46], και αποτελεί ουσιαστικά διαφορετική διατύπωση με αρνητική εκφορά. Και τα δύο αυτά χωρία, το ένα έμμεσα και το άλλο άμεσα, συνιστούν, θα λέγαμε, το δικαίωμα της συντηρήσεως του άνθρωπου διά της εργασίας. Τούτο όμως δεν σημαίνει, ότι εδώ βρίσκεται και ο σκοπός της εργασίας, κατά τους Τρεις Ιεράρχες.

Για να προσεγγίσουμε σωστά και σε βάθος τον σκοπό της εργασίας για τον άνθρωπο της Εκκλησίας, θα πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψη το πλαίσιο της θεολογικής σκέψεως των Τριών Ιεραρχών, μέσα στο οποίο, εντασσόμενα τα λεγόμενα για την εργασία, γίνονται εύκολα κατανοητά και ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος των παρανοήσεων. Οι Τρεις Οικουμενικοί Διδάσκαλοι της Εκκλησίας προϋποθέτουν την θεμελιώδη πρόταξη των δύο πρώτων και μεγάλων εντολών: Την πρώτη εντολή της αγάπης προς τον Θεό, και την "δευτέραν τη τάξει και ομοία εκείνη, μάλλον δε συμπληρωτικήν της προτέρας και εξ αυτής ηρτημένην, την περί του αγαπάν τον πλησίον"[47], κατά τον Μέγα Βασίλειο.

Καταρχήν, ως προς την τήρηση της πρώτης εντολής, ο άνθρωπος καλείται σε συνεχή, σταθερή και αμετεώριστη αγαπητική αναφορά του όλου είναι του στον Θεό. Η συνεχής αυτή αγαπητική αναφορά πετυχαίνεται κατεξοχήν με την αδιάλειπτη προσευχή, όχι όμως αποκλειστικώς και μόνον από αυτήν. Κατά τον Μ. Βασίλειο, ο απόστολος Παύλος προβάλλει την αναγκαιότητα δύο πραγμάτων, που θα πρέπει να συμβιβάζονται λειτουργικά μεταξύ τους, να συνδυάζονται και να μην αυτονομούνται, ώστε να μπορεί ο άνθρωπος να ευαρεστεί τον Θεό και με τα δύο. Συγκεκριμένα, ο απόστολος Παύλος προβάλλει στους πιστούς τόσο το «αδιαλείπτως προσεύχεσθε»[48] όσο και το «νύκτα και ημέραν εργαζόμενοι»[49]. Πώς όμως μπορούν να εφαρμόζονται αυτές οι προτροπές στην πράξη;

Για την προσευχή, λέγει ο Μ. Βασίλειος, κάθε καιρός είναι κατάλληλος. Με την καρδιά του μπορεί κανείς να υμνεί τον Θεό πάντοτε. Αλλά, και παρά την εργασία του, ο πιστός μπορεί να εκπληρώνει την υποχρέωση της προσευχής, από τη μιά ευχαριστώντας τον Θεό, που του έδωσε την δύναμη για την εργασία, την σοφία του νου για την ανάληψη της επιστήμης, που του χάρισε την ύλη των εργαλείων και τα υλικά των τεχνών, οπουδήποτε και αν εργάζεται, και από την άλλη προσευχόμενος να

κατευθύνεται η εργασία του "προς τον σκοπόν της προς Θεόν ευαρεστήσεως"[50]. Από έδώ γίνεται σαφές, ότι ο απώτερος και κύριος σκοπός της εργασίας πρέπει να είναι η ευαρέστηση του Θεού. Και φυσικά η κίνηση του ανθρώπου για την ευαρέστηση του Θεού δεν μπορεί παρά να είναι κατεξοχήν αγαπητική και κατ' επέκταση κοινωνική.

Πώς όμως και πότε μπορεί να είναι η εργασία μας, ευάρεστη στον Θεό; Αναφερόμενος ο Μ. Βασίλειος ειδικότερα στο σκοπό της εργασίας δίνει μία ρηξικέλευθη απάντηση στο παραπάνω ερώτημα, που κινείται απόλυτα μέσα στο πνεύμα της Επί του Όρους Ομιλίας του Χριστού. Ο εργαζόμενος, λέγει, πρέπει να γνωρίζει, ότι οφείλει να εργάζεται όχι για να καλύψει τις ανάγκες του, αλλά για να τηρήσει την εντολή της αγάπης προς τον πλησίον. «Εκείνο μέντοι ειδέναι χρη», σημειώνει ο ουρανοφάντορας Ιεράρχης, "ότι ο εργαζόμενος, ουχ ίνα ταις εαυτού χρείαις υπηρετή διά των έργων, εργάζεσθαι οφείλει, αλλ' ίνα την εντολήν του Κυρίου πληρώση, του ειπόντος· Επείνασα, και εδώκατέ μοι φαγείν"[51], και τα εξής. Και συμπεραίνει: "Σκοπός ουν εκάστω προκείσθαι οφείλει εν τω έργω η υπηρεσία των δεομένων, ουχί η ιδία αυτού χρεία"[52]. Ως σκοπός δηλαδή σε κάθε εργασία πρέπει να τίθεται εκ των προτέρων η υπηρεσία σ' όσους έχουν ανάγκη και όχι η προσωπική ανάγκη του εργαζομένου. Έτσι κατανοείται και η θέση του Μεγάλου Ιεράρχη, ότι εκείνο, που αποθηκεύει κανείς, ανήκει σ' όποιον το έχει ανάγκη. Γι' αυτό και αδικεί κανείς τόσους, όσους μπορούσε να βοηθήσει με τα αποθηκευμένα[53]. Μέσα στο ίδιο πνεύμα και ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος θα πει, πως είναι ντροπή να κρατάμε για τον εαυτό μας όσα ανήκουν στους άλλους[54].

Για ποιο λόγο όμως να γίνει μιά τέτοια σκοποθεσία της εργασίας; Γιατί με τον τρόπο αυτό, παρατηρεί ο Μ. Βασίλειος, θα αποφευχθεί το μεγάλο αμάρτημα της φιλαυτίας, ενώ ταυτόχρονα θα λάβει ο άνθρωπος από τον Χριστό την ευλογία της "φιλαδελφίας"[55], μια και ο ίδιος ο Χριστός μάς διαβεβαιώνει, ότι "εφ' όσον εποιήσατε ενί τούτων των αδελφών μου των ελαχίστων εμοί εποιήσατε"[56]. Αλλά, μήπως τα παραπάνω έρχονται σε αντίθεση με τον απόστολο Παύλο, που συνιστά στους Θεσσαλονικείς να τρώνε το ψωμί τους εργαζόμενοι; Ο Μ. Βασίλειος διευκρινίζει, ότι αυτό έχει λεχθεί προς τους «άτακτους και αργούς». Με άλλα λόγια, θέλει να πει, ότι προτιμότερο από την αργή ζωή είναι το να φροντίζει ο καθένας τον εαυτό του και να μη ζει εις βάρος των άλλων. Στους «ατάκτως περιπατούντας», στους «μηδέν εργαζομένους, αλλά περιεργαζομένους» παραγγέλλει ο απόστολος Παύλος να τρώνε το ψωμί τους εργαζόμενοι ήσυχα[57], προβάλλοντας και ως παράδειγμα τον εαυτό του που εργαζόταν νύχτα μέρα για να μην γίνεται βάρος σε κανέναν[58]. Εκείνος όμως, που ενδιαφέρεται για την τελείωσή του, οφείλει να εργάζεται[59], "ίνα έχη μεταδιδόναι τω χρείαν έχοντι"[60].

Αν ο απόστολος Παύλος, παρατηρεί ο ιερός Χρυσόστομος, ενώ δεν ήταν υποχρεωμένος να εργάζεται, εξαιτίας του αποστολικού έργου του, όμως εργαζόταν,

και μάλιστα μέρα νύκτα, για να μπορεί να βοηθεί κι άλλους, πολύ περισσότερο αυτό πρέπει να το κάνουν όσοι δεν είναι επιφορτισμένοι με επιπλέον εργασία[61].

Τόσο ο Μ. Βασίλειος όσο και ο ιερός Χρυσόστομος κατανοούν και ερμηνεύουν τον σκοπό της εργασίας στο πλαίσιο της Επί του Όρους Ομιλίας. Κατά τον ιερό Χρυσόστομο στην Επί του Όρους Ομιλία κακίζεται η μέριμνα, όχι όμως και η εργασία. Το να μη μεριμνά κάποιος δεν σημαίνει το να μην εργάζεται,**αλλά το να μην προσηλώνεται στα βιοτικά πράγματα.** Γιατί είναι δυνατόν να εργάζεται κάποιος, χωρίς να αποταμιεύει για το μέλλον, όπως και είναι δυνατόν να εργάζεται κάποιος, χωρίς να μεριμνά καθόλου. Δεν ταυτίζεται η μέριμνα με την εργασία ούτε εργάζεται ο πιστός, επειδή έχει την εμπιστοσύνη του στην εργασία, αλλά για να δίνει σε εκείνον, που έχει ανάγκη[62].

Κατά τον Μ. Βασίλειο, ο Χριστός στην Επί του Όρους Ομιλία μάς απαγόρευσε να ζητούμε τα προς το ζην και μάς συνέστησε να ζητούμε τη βασιλεία του Θεού και τη δικαιοσύνη του[63]. Το πώς όμως πρέπει να ζητούμε, μας το διευκρίνισε καλά. Από τη μια μεριά μάς εμπόδισε να εργαζόμαστε «την βρώσιν την απολλυμένην», τι θα φάμε δηλαδή και τι θα πιούμε, ενώ από την άλλη μας δίδαξε να εργαζόμαστε "την βρώσιν την μένουσαν εις ζωήν αιώνιον"[64]. Ο ίδιος ο Χριστός σε άλλη συνάφεια μάς φανέρωσε, ποια είναι αυτή η τροφή, που μένει αιωνίως. «Εμόν βρώμα έστιν», είπε ο Χριστός, "ίνα ποιώ το θέλημα του πέμψαντός με Πατρός"[65]. Εάν όμως το θέλημα του Θεού είναι να χορτάσουμε αυτόν που πεινά, να ντύσουμε τον γυμνό κ.λ.π.[66], τότε είναι εντελώς αναγκαίο, λέγει ο Μ. Βασίλειος, να μιμηθούμε τον απόστολο Παύλο, ο οποίος μας υπέδειξε **να εργαζόμαστε με κόπο το αγαθό για να βοηθούμε, όσους έχουν ανάγκη**[67]. Πολύ περισσότερο, μάλιστα, να ενεργούμε έτσι, αφού ο Χριστός μάς διαβεβαιώνει, ότι αποδέχεται για τον ίδιο τον εαυτό του την φροντίδα, που παρέχουμε στους αδυνάτους, και μας υπόσχεται γι' αυτή μας την φροντίδα την βασιλεία των ουρανών[68].

Μέσα στο ίδιο πνεύμα ακριβώς κινείται και ο ιερός Χρυσόστομος. Όταν ο Χριστός λέει: «μη εργάζεσθε την βρώσιν την απολλυμένην», δεν εννοεί να μένουμε αργοί, σημειώνει ο ιερός Πατέρας, γιατί και η αργία είναι κατεξοχήν «απολλυμένη βρώσις». Εννοεί, να εργάζεσθε και να μεταδίδετε. Αυτό δεν είναι «απολλυμένη βρώσις». Όποιος, ενώ μένει αργός, τρώει και φροντίζει για την τρυφή, αυτός εργάζεται την «απολλυμένην βρώσιν». Όποιος όμως εργάζεται και τρέφει τον Χριστό και τον ντύνει, αυτός εργάζεται την «βρώσιν την μενουσαν διηνεκώς», η οποία ταυτίζεται με τα αγαθά της μέλλουσας βασιλείας του Θεού[69].

Αλλά, αν ο κύριος σκοπός της εργασίας είναι, τελικά, να γίνουμε ευάρεστοι στον Θεό δείχνοντας πρακτικώς αγαπητική στήριξη στον πάσχοντα πλησίον, στο πρόσωπο του οποίου συναντούμε τον ίδιο τον Χριστό, προκύπτει ευλόγα το ερώτημα: Με ποιον τρόπο θα πρέπει να εργαζόμαστε;

Οι τιμώμενοι σήμερα προστάτες της Παιδείας μας παρουσιάζουν με πολλή σαφήνεια αυτόν τον τρόπο. Ο εργαζόμενος, λέγει ο Μ. Βασίλειος, θα πρέπει να είναι προσεκτικός στην εργασία του, και να την φροντίζει με πολύ ενδιαφέρον, σαν να την εποπτεύει ο ίδιος ο Θεός. Να την κάνει «εν αόκνω σπουδή» και να την ολοκληρώνει κατά τρόπο άμεπτο και με αυξημένη επιμέλεια. Να μη μεταπηδά από τη μιά εργασία στην άλλη. Ο άνθρωπος από τη φύση του δεν μπορεί να καταφέρνει με επιτυχία πολλά πράγματα ταυτόχρονα. Είναι χρησιμότερο να κάνει κανείς μία εργασία με φιλοπονία, από το να ασχολείται με πολλά κατά ελλιπή τρόπο. Άλλωστε, ο μερισμός σε πολλά και η μετάβαση από το ένα στο άλλο δεν οδηγεί στην ολοκλήρωση των έργων. Αποτελεί ελαφρότητα ήθους, ή φανερώνει την προϋπαρξη ελαφρότητας, ή και αν δεν υπήρχε, την εγκαθιστά. Αλλά, όπως το να μεταβαίνει κανείς αυθαίρετα από τη μιά εργασία στην άλλη είναι ασύμφορο, έτσι και όταν του ζητάται κάποια εργασία και δεν ανταποκρίνεται, αυτό είναι αξιόμεμπτο και τροφοδοτεί το πάθος της αυθάδειας[70].

Ο Μ. Βασίλειος επιμένει ιδιαίτερα στον προσωπικό κόπο και τον ζήλο, που οφείλει να επιδεικνύει ο καθένας στην εργασία του, ενεργοποιώντας έτσι το θυμικό της ψυχής για να παίρνει η εργασία του έντονα δραστήριο χαρακτήρα. Τίποτε δεν μπορεί να αποτελέσει πρόφαση στον υγιή άνθρωπο για την αποφυγή του κόπου. Η εκδήλωση της αγάπης προς τον πλησίον, στην οποία αποβλέπει η εργασία, θα πρέπει απαραιτήτως να περνά μέσα από τον προσωπικό κόπο της εργασίας[71]. Εδώ θα μπορούσαμε να πούμε, ότι ο Μ. Βασίλειος εισηγείται και ένα συγκεκριμένο είδος έμπονης αγάπης.

Αλλά, εκτός από τον κόπο, ο εργαζόμενος, κατά τον Μ. Βασίλειο, καλείται να δείξει την αγάπη του σ' αυτούς, που συμβαίνει να υπηρετεί, λέγοντας τους και κάποια παρηγορητικά λόγια, ώστε η εργασία του να γίνεται ευπρόσδεκτη, να είναι «άλατι ηρτυμένη». Γενικότερα, καλείται να εργάζεται, σαν να υπηρετεί τον ίδιο τον Χριστό. Να μη περιφρονεί καμιά εργασία, έστω και αν φαίνεται, πως είναι ευτελής[72], αφού και ο Χριστός υπηρέτησε τους μαθητές του και "ουκ απηξίωσε και τα ευτελή των έργων ποιήσαι"[73]. Άριστος τρόπος εργασίας είναι, τέλος, κατά τον Μεγάλο Καππαδόκη, όταν η οφειλόμενη εργασία γίνεται με φρόνημα ταπεινό, χωρίς έπαρση, χωρίς οργή και χωρίς γογγυσμό[74]. Σε αντίθετη περίπτωση, που η εργασία γίνεται με ραθυμία η με έπαρση, η εργασία αυτή είναι ηθικώς μολυσμένη. Γι' αυτό, και αν κάτι τέτοιο συμβεί σε μοναχική αδελφότητα, συνιστά την άμεση αποξένωση από αυτήν των έργων του οκνηρού, του αντιλόγου και του γογγύζοντος ως μη ευαρέστων στον Θεό[75]. Κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, αξιόμεμπτη είναι η εργασία, που γίνεται με βίαιο τρόπο, που ξεπερνά τα όρια του μέτρου, και όταν παίρνει τον χαρακτήρα της πλεονεξίας[76].

Αλλά η παραπάνω στάση του άνθρωπου έναντι της εργασίας καθεαυτήν θέτει ευλόγα ερωτήματα και για τη στάση του εργαζόμενου έναντι του εργοδότη, ανεξάρτητα αν

αυτός είναι φυσικό πρόσωπο ή θεσμικός φορέας. Ο ιερός Χρυσόστομος κάνει μια πολύ διεισδυτική και λεπτή παρέμβαση στις εργασιακές σχέσεις και επισημαίνει τα υπαρξιακά όρια της αληθινής ελευθερίας και της αληθινής δουλείας του ανθρώπου. Σχολιάζοντας το χωρίο του αποστόλου Παύλου: **"Τιμής ηγοράσθητε, μη γίνεσθε δούλοι ανθρώπων"**[77], παρατηρεί, ότι ο λόγος αυτός δεν απευθύνεται μόνο προς όσους ήταν την εποχή εκείνη δούλοι, αλλά έχει λεχθεί και για τους μη δούλους, τους (θεσμικά) ελεύθερους. Γιατί, όπως σημειώνει, είναι δυνατόν, ενώ είναι κάποιος (θεσμικά) δούλος, να μην είναι ουσιαστικά δούλος, και ενώ κάποιος είναι (θεσμικά) ελεύθερος, να είναι στην πραγματικότητα δούλος. Και πώς είναι δυνατόν ο δούλος να μην είναι δούλος; Τούτο είναι δυνατόν, όταν όλα όσα κάνει αυτός, τα κάνει για τον Θεό. Όταν δεν υποκρίνεται ούτε χάνει κάτι από ανθρωπαρέσκεια. Τότε, ενώ είναι (θεσμικά) δούλος σε ανθρώπους, είναι (στην πραγματικότητα) ελεύθερος. Και, πώς πάλι, ενώ είναι (θεσμικά) ελεύθερος, γίνεται (στην πραγματικότητα) δούλος; Γίνεται δούλος, όταν υπηρετεί τους ανθρώπους με πονηριά, ή για λόγους γαστριμαργίας, ή από επιθυμία των χρημάτων, ή για απόκτηση δυνάμεως (εξουσίας). Αυτού του είδους ο άνθρωπος είναι περισσότερο δούλος απ' όλους, παρότι είναι (θεσμικά) ελεύθερος. Τον άνθρωπο τον βλάπτει ουσιαστικά η «φύσει» δουλεία, δηλαδή η δουλεία της αμαρτίας. Αν ο εργαζόμενος δεν είναι δούλος αυτής της δουλείας, θα πρέπει να είναι αισιόδοξος και να ευφραίνεται, **γιατί κανείς δεν μπορεί να τον αδικήσει, επειδή έχει αδούλωτο το ήθος του.** Αντίθετα, αν κάποιος είναι δούλος στην αμαρτία, και χιλιάδες φορές να είναι (θεσμικά) ελεύθερος, δεν του είναι κανένα όφελος η ελευθερία του[78].

Μπορεί όμως κανείς να αποδέχεται κάθε είδος προσφερόμενης εργασίας; Και ποια θα μπορούσαν να αποτελέσουν κριτήρια επιλογής για την επαγγελματική απασχόλησή του;

Ο Μ. Βασίλειος αποφεύγει να κατονομάσει λεπτομερώς όλες τις τέχνες και τα επαγγέλματα της εποχής του, που δεν πρέπει κάποιος να τα ασκεί. Καταρχήν είναι αποδεκτή κάθε εργασία, η οποία "καπηλείας απάσης... και αισχροκέρδειας απήλλακται"[79].

Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος μνημονεύει σε μιά Επιστολή του έναν παλαιό αθηναϊκό νόμο, που αναφέρεται στον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων, θα λέγαμε σήμερα. Σύμφωνα με το νόμο αυτόν, όταν οι νέοι φθάσουν στην εφηβεία, πρέπει να οδηγούνται στις διάφορες τέχνες με τον εξής τρόπο: Να εκτίθενται σε δημόσιο χώρο τα σύνεργα της κάθε τέχνης και να οδηγούνται μπροστά τους οι νέοι. Ο κάθε νέος να μαθαίνει την τέχνη εκείνη, της οποίας τα σύνεργα του προσφέρουν χαρά και στα οποία προστρέχει. Ο άγιος Γρηγόριος επιδοκιμάζει τον τρόπο αυτό, επειδή θεωρεί ως κριτήριο επιλογής του επαγγέλματος τις φυσικές κλίσεις του ανθρώπου[80]. Βέβαια ο Μ. Βασίλειος θα συμπληρώσει, ότι χρειάζεται και άρτια ειδίκευση στην τέχνη. Δεν είναι σωστό, λέγει, να ασκεί κάποιος την τέχνη, που

απλώς επιθυμεί, αλλά εκείνη, για την οποία θα κριθεί κατάλληλος μετά από τη σχετική δοκιμασία[81]..

Σε κάθε περίπτωση επιλογής του επαγγέλματος όμως θα πρέπει να έχουμε ως επιδίωξή μας την λιτότητα και την απλότητα, αποφεύγοντας να υπηρετούμε ανόητες και βλαβερές επιθυμίες ανθρώπων, με το να κατασκευάζουμε αυτά, που επιζητούν αυτού του είδους οι άνθρωποι[82]. Εξειδικεύοντας την παραπάνω θέση του ο Μ. Βασίλειος γράφει τα εξής διευκρινιστικά: Οι ασχολούμενοι λ.χ. με την υφαντουργία να αναλαμβάνουν αυτό, που είναι σύμφωνο με τον χριστιανικό τρόπο ζωής, και όχι αυτό, που επινοούν οι ακόλαστοι για να θηρεύουν και να παγιδεύουν τους νέους. Το ίδιο ισχύει και για τις άλλες τέχνες. Θα πρέπει να παρέχουν το χρήσιμο και να καλύπτουν το αναγκαίο. Θεμελιώδες πάντως κριτήριο επιλογής κάποιας εργασίας έναντι πολλών άλλων θα πρέπει να είναι, ότι δεν θα υπάρχει σ' αυτήν τίποτε, που να βλάπτει τον πρωταρχικό σκοπό της ζωής[83].

Συμπερασματικώς, θα μπορούσαμε να σταθούμε στα εξής: Ο Θεός έθεσε τις φυσικές καταβολές της εργατικότητας στον άνθρωπο και με την αποκάλυψη του θελήματός Του στήν Εκκλησία οριοθέτησε τον σκοπό της εργασίας, διασφαλίζοντας έτσι τις καταβολές αυτές από κάθε εσφαλμένο προσανατολισμό του εμπαθούς ανθρώπου.

Ανταποκρινόμενος ο άνθρωπος αγαπητικώς στην εντολή του Θεού προς εργασία φανερώνει στην πράξη την ανιδιοτελή αγάπη του προς τον πλησίον, αφού ο σκοπός της εργασίας είναι η βοήθεια όσων έχουν ανάγκη, η αγαπητική δηλαδή συνάντηση με τον Χριστό, που βρίσκεται στα πρόσωπα των αδυνάτων. Σκοπός της εργασίας, κατά τους Τρεις Ιεράρχες, δεν είναι η όποια οικονομική ή κοινωνική διασφάλιση του εαυτού μας, γιατί, τότε, η τήρηση της εντολής της εργασίας θα σήμαινε την θεολογική κατοχύρωση της ιδιοτέλειας και της φιλαυτίας μας. Θα πρέπει, βέβαια, να γίνει σαφής διάκριση ανάμεσα στο αυτονόητο δικαίωμα της συντηρήσεως του ανθρώπου διά της εργασίας του και στον καθαυτό σκοπό της εργασίας.

Στις μέρες μας η υπόθεση της εργασίας έχει καταστεί οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα, που απασχολεί σοβαρά τις εκάστοτε Κυβερνήσεις. Κυρίως όμως θίγει έντονα τόσο τους άνεργους, που δεν βρίσκουν εργασία, όσο και τους εργαζόμενους, εξαιτίας των δυσμενών εργασιακών σχέσεων. Το πρόβλημα είναι εξαιρετικά περίπλοκο και συνδέεται αναπόφευκτα με τις γενικότερες τεχνολογικές, οικονομικές, εθνικές και διεθνείς συγκυρίες. Εκείνο που θα μπορούσαμε να πούμε με βάση την θεολογική σκέψη των Τριών Ιεραρχών για την εργασία είναι ότι η Πολιτεία έχει υποχρέωση να παρέχει εργασία σε όλους τους πολίτες της, γιατί, όπως λέχθηκε, η αργία —και με τη σύγχρονη μορφή της η ακούσια ανεργία— δεν μπορεί να θεωρηθεί ως φυσιολογική κατάσταση, που να υφίσταται νομοτελειακά. Και δεν είναι δυνατόν μια φυσιολογική Πολιτεία να ανέχεται την διαβρωτική αυτή κατάσταση και να μην παρεμβαίνει θεραπευτικά, έστω και επώδυνα για κάποιους, στο κοινωνικό σώμα της.

Όσο για την ποιότητα των εργασιακών σχέσεων είναι προφανές, ότι αυτή συναρτάται άμεσα με το συγκεκριμένο πρότυπο και το ποιον του ανθρώπου, που καλλιεργεί η ίδια η κοινωνία μας. Το μήνυμα, βέβαια, των Τριών Ιεραρχών για την εργασία απευθύνεται κυρίως στον καθένα προσωπικά, παρά σε θεσμικούς παράγοντες. Αν ως επιμέρους πρόσωπα λάβουμε το μήνυμα, τότε εκ των πραγμάτων θα το λάβει και η Πολιτεία. Πάντως, έχουμε τη γνώμη, ότι τα σύγχρονα προβλήματα, που σχετίζονται με την εργασία και τις εργασιακές σχέσεις, μπορούν να βρουν γενικότερα τις λύσεις τους, εάν γίνει αποδεκτός ο τρόπος ζωής, που προτείνει η Εκκλησία, μικρό δείγμα του οποίου μάς έδωσαν σήμερα οι τιμώμενοι άγιοι της Παιδείας.

Εδώ όμως κάποιοι, ίσως θέσουν το εύλογο ερώτημα: «Εμείς βλέπουμε να αυξάνει καθημερινώς η ανεργία, και η ανατέλλουσα παγκοσμιοποίηση κάνει ακόμη πιο δυσοίωνα τα πράγματα. Και, ενώ θέλουμε να εργασθούμε, δεν βρίσκουμε εργασία για να καλύψουμε τα προς το ζην και να προσφέρουμε και κάτι στον συνάνθρωπό μας. Σε ποιον, επομένως, θα πρέπει να απευθυνθούμε και σε ποιον να ελπίσουμε;».

Στην επίκαιρη και διάπυρη αυτή ερώτηση θα ήθελα στηριζόμενος στη σκέψη των Τριών Ιεραρχών να πω σύντομα τα εξής: Ο ίδιος ο Θεός από τη μια μάς συνιστά, το "μη πεποίθατε έπ' άρχοντας, επί υιούς ανθρώπων"[84], παρά μόνο στον Θεό, "τον δίδοντα τροφήν τοις πεινώσι"[85], και από την άλλη ο Χριστός μάς λέγει: «Μη μεριμνάτε για τη ζωή σας λέγοντας: τι θα φάμε; ή τι θα πιούμε; ή τι θα ντυθούμε; Γιατί, για όλα αυτά αγωνιούν όσοι δεν εμπιστεύονται τον Θεό. Ο ουράνιος Πατέρας σας γνωρίζει καλά, ότι έχετε ανάγκη απ' όλα αυτά. Γι' αυτό πρώτα απ' όλα να επιζητείτε τη βασιλεία του Θεού, και την επικράτηση του θελήματός Του, και όλα αυτά θα ακολουθήσουν[86]. Όποιος τηρεί αυτές τις εντολές του Θεού, γίνεται σίγουρα δέκτης και της υλοποιήσεως της υποσχέσεώς του. Όλα τα αναγκαία για τη ζωή θα τα προσθέσει ο Θεός σύμφωνα με την αυτοδέσμευσή του.

Η ανεργία και η στέρηση των αναγκαίων, τόσο σε προσωπικό και κοινοτικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο λαών, **είναι κατά κανόνα φυσικά επακόλουθα της αποστασίας του ανθρώπου από τον Θεό.** Στην προκειμένη περίπτωση η παραβολή του ασώτου είναι πολύ εύγλωττη. Όταν ο άνθρωπος, ως άσωτος υιός, αυτονομήθηκε και απομακρύνθηκε από τον Θεό Πατέρα, ακολούθησε κατά σκόπιμη παραχώρηση του Θεού **«λιμός ισχυρός».** Αλλά, και όταν ο άνθρωπος μετανόησε, «ελθών εις εαυτόν», ο αγαπών Θεός τον αποκατέστησε στην προτέρα του υλική θέση[87]. Είναι αποκαλυπτικά αλλά και αισιόδοξα όσα ποιητικώς μας καταθέτει ο προφήτης και βασιλιάς Δαβίδ: «εγήρασα και ουκ είδον δίκαιον εγκαταλελειμμένον, ουδέ το σπέρμα αυτού ζητούν άρτους»[88], μας λέγει, και παράλληλα διακηρύσσει: "πλούσιοι επτώχευσαν και επείνασαν, οι δε εκζητούντες τον Κύριον ουκ ελαττωθήσονται παντός αγαθού"[89].

*Αποτελεί Πανηγυρικό Λόγο, που εκφωνήθηκε κατά την εορτή των Τριών Ιεραρχών (30 Ιανουαρίου 2001) στην αίθουσα τελετών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Δημοσιεύτηκε το ίδιο έτος (2001) αυτοτελώς από την Υπηρεσία Δημοσιευμάτων του Α.Π.Θ.

[1] Βλ. σχετικά Γ. Μαντζαρίδη, Χριστιανική Ηθική, Θεσσαλονίκη 1091, σ. 124-134.

[2] Ίω. 5, 17.

[3] Βλ. Υπόμνημα εις τη Γένεσιν, Ομιλία l, PG 53, 89.

[4] Μθ. 5, 45.

[5] Μθ 6, 30.

[6] Μθ. 6, 26, στην Ομιλία ΛΗ' PG 59, 214.

[7] Βλ. Εις την Εξαήμερον 2, Ομιλία Θ', PG 29, 189 BC «Νόησον ρήμα Θεού διά της κτίσεως τρέχον, και τότε αρξάμενον, και μέχρι νυν ενεργούν, και εις τέλος δεξιόν, έως αν ο κόσμος συμπλήρωση... Τούτο εναπέμεινε τη γη πρόσταγμα, και ου παύεται εξυπηρετούμενη τω κτίσαντι».

[8] Εις τας Πράξεις, Ομιλία ΛΕ',3, PG 60, 257.

[9] Γεν. 2, 15.

[10]. Βλ Ομιλία ΙΔ', PG 53, 113, 114.

[11]. Βλ. Ομιλία ΙΘ', PG 49, 189.

[12] Βλ. Ομιλία ΛΣΤ', PG 59, 206.

[13] Ασκητικαί Διατάξεις, PG 31, 1348 C.

[14] Βλ. ο.π.

[15] Γεν. 3, 19.

[16] Εις Ακύλαν καί Πρίσκιλλαν, Ομιλία Α' 5, PG 51, 194. Πρβλ. Εις Ανδριάντας, Ομιλία Β', PG 49, 45: «Εξ αρχής ο Θεός πόνον τω ανθρώπω συνέζευξεν, ουχί τιμωρούμενος αυτόν, ουδέ κολάζων, αλλά σωφρονίζων και παιδεύων».

[17] Εις Ανδριάντας, Ομιλία ΙΘ', 1, PG 49, 188-189.

[18] Εις Α'Κορινθίους, Ομιλία Ε', 6, PG 61, 47.

[19] Εις Ανδριάντας, Ομιλία ΙΘ', 1, PG 49, 188, 189.

[20] Βλ. Περί κενοδοξίας και όπως δει τους γονέας ανατρέφειν τα τέκνα, 70, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας (ΕΠΕ), τόμ. 30, σ. 684.

[21] Βλ Εις Ανδριάντας, Ομιλία Β', PG 49, 45.

[22] Ασκητικαί Διατάξεις, PG 31, 1352AB.

[23] Βλ Έπη Ηθικά, Β', PG 37, 669-67ΟΑ. Πρβλ. Λόγος Μ', 21, Εις το άγιον Βάπτισμα, PG 36, 388Α.

[24] Βλ Όροι κατ' επιτομήν, PG 31, 1180Α.

[25] Βλ Εις Α' Κορινθίους, Ομιλία ΚΕ', PG 61, 211-212.

[26] Βλ. Ασκητικαί Διατάξεις PG 31, 1356D-1357A.

[27]. Βλ. Μθ 13, 54-55 και Μχ. 6, 3.

[28] Βλ. Εις Ακύλαν και Πρίσκιλλαν, Ομιλία Α', PG 51, 194.

[29] Ασκητικαί Διατάξεις, PG 31, 1349AB.

[30] Β' Θεσ. 3, 11.

[31] Β' Θεσ. 3, 7-8.

[32] Πρξ. 11, 34.

[33] Βλ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, Εις Ακύλαν και Πρίσκιλλαν, Ομιλία Β', PG 51, 195.

[34] Εις τας Πράξεις, Ομιλία ΛΕ', PG 60, 257.

[35] Εις την προς Εφεσίους, Ομιλία ΙΣΤ', PG 62, 112-113.

[36] Εις Ανδριάντας, Ομιλία ΙΘ', PG 49, 189.

[37] Εις την προς Εβραίους, Ομιλία Α', PG 63, 87.

[38] Εις Ακύλαν και Πρίσκιλλαν, Ομιλία Α', PG 51, 193-194.

[39] Εις ψαλμόν Η', 7, PG 55, 119.

[40] Εις το κατά Ιωάννην, Ομιλία ΛΣΤ', PG 59, 206.

[41] Εις το κατά Ματθαίον, Ομιλία ΛΖ', PG 57, 427.

[42] Β'Θεσ. 3, 10.

[43]. Μθ. 25, 20.

[44] Βλ Όροι κατά Πλάτος Β', PG 31, 1009Β-1013Α.

[45] Β' Θεσ. 3, 10.

[46] Μθ. 10, 10.

[47] Όροι κατά πλάτος, PG 31, 908ΑΒ.

[48]. Α' Θεσ. 5, 17.

[49]. Β' Θεσ. 3, 8.

[50] Βλ. Όροι κατά πλάτος Β', PG 31, 1009Β-1013Α.

[51]Μθ. 25, 35.

[52] Όροι κατά πλάτος Β', PG 31, 1024D-1025Α.

[53]Βλ. Ομιλία εις το κατά Λουκάν, 7, PG 31, 277Α.

[54] Βλ. PG 35, 889Α.

[55] Βλ. Όροι κατά πλάτος Β', PG 31, 1025Α.

[56] Μθ. 25, 40.

[57] Βλ. Β' Θεσ. 3, 12.

[58] Βλ. Β' Θεσ. 3, 8.

[59] Βλ. Όροι κατά πλάτος Β', PG 31, 1025Β.

[60] Έφ. 4, 28.

[61] Βλ. Εις την Β' προς Θεσσαλονικείς, Ομιλία Ε', PG 62, 494.

[62] Βλ. Ομιλία ΜΔ, PG 59, 249.

[62] Βλ. ΜΘ, 31-33.

[64] Ιω. 6, 27.

[65] Ιω. 4, 34.

[66] Βλ. ΜΘ. 25, 35-36.

[67] Βλ. Πρξ. 20, 35 και Εφ. 4, 28.

[68] Βλ Όροι κατ' επιτομή, PG 31, 1220B-1221A.

[69] Βλ. Ομιλία ΜΔ', PG 59, 248-249.

[70] Βλ. Όροι κατά πλάτος Β', PG 31, 1024AB.

[71] Βλ. Όροι κατά πλάτος Β', PG 31,1009B-1013A.

[72] Βλ. Λόγος Ασκητικός Α', PG 31, 645AB.

[73] Βλ. Ασκητικαί Διατάξεις, PG 31, 1412B.

[74] Βλ. Λόγος Ασκητικός Α', PG 31, 645AB.

[75] Βλ Όροι κατά πλάτος, PG 31, 989D-992C.

[76] Βλ. Επιστολή 33, PG 37, 73.

[77] Α 'Κορ. 7,23.

[78] Βλ. Εις Α' Κορινθίους, Ομιλία ΙΘ', PG 61, 156-157.

[79] Ασκητικαί Διατάξεις, PG 31, 1360Β.

[80] Βλ. Επιστολή ΡΟΗ' PG 37, 289Β.

[81] Βλ. Όροι κατά πλάτος, PG 31, 102ΙΑ.

[82] Βλ 'Όροι κατά πλάτος, PG 31, 1016D-1017A.

[83] Βλ. Όροι κατά πλάτος, PG 31, 1017ABC. Πρβλ Ιωάννου Χρυσοστόμου, PG 02, 262 και PG 61, 560.

[84] Ψαλμ. 145, 3.

[85] Ψαλμ. 145, 7.

[86] Βλ Μθ. 6, 31-33.

[87] Βλ. Λκ. 15, 11-32.

[88] Ψαλμ. 36, 26

[89] Ψαλμ. 33, 11

(Δημητρίου Ι. Τσελεγγίδη "ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ" Μελέτες Συμβατικής Θεολογίας, Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη)

(Πηγή: impantokratoros.gr)